

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Oddělení celoživotního vzdělávání

Závěrečná práce

Šikana na 1. stupni ZŠ

Vypracovala: Mgr. Lenka Klabanová
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji závěrečnou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své závěrečné práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 31. března 2016

.....

podpis

Poděkování

Velké poděkování patří Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za cenné rady, podnětné připomínky a za jeho ochotu a vstřícnost.

Dále děkuji za spolupráci všem respondentům, kteří se podíleli na výzkumné části této práce.

V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za pochopení, trpělivost a podporu, kterou mi prokazovali po celou dobu studia.

Anotace

Závěrečná práce „Šikana na 1. stupni ZŠ“ se zabývá problematikou šikany u dětí mladšího školního věku. Teoretická část vymezuje základní pojmy vztahující se k šikaně, zaměřuje se na projevy a druhy šikany, a rovněž zmiňuje její vývojová stadia. Dále se zabývá aktéry šikany, vhodnými strategiemi při jejím vyšetřování a možnou nápravou. V neposlední řadě zmiňuje význam prevence v této oblasti. V praktické části jsou interpretovány výsledky kvantitativního výzkumu. Bylo zvoleno dotazníkové šetření a respondenty se stali žáci základní školy. Cílem bylo zjistit, zda se žáci na 1. stupni ZŠ setkali ve školním prostředí se šikanou. Pokud ano, jakým způsobem byli šikanováni a jestli se někomu svěřili. V neposlední řadě se práce zabývá otázkou, zda byla dětem poskytnuta pomoc, a kdo jim případnou pomoc poskytl.

Klíčová slova:

šikana, primární vzdělávání, mladší školní věk

Abstract

The diploma thesis "Bullying in elementary school" deals with the problem of bullying amongst children of a younger age. The theoretical part describes basic terms concerning bullying, it focuses on manifestations and types of bullying, and also mentions its progressive stages. Furthermore, it deals with the participants of the bullying, appropriate strategies during investigations and possible correctional steps. Finally, it mentions the significance of prevention within this area. Results of the quantitative research are interpreted in the practical part. A questionnaire method was chosen with the respondents being students of elementary school. The goal was to find out if elementary school students have encountered bullying in their surroundings. If so, in what way were they bullied and did they share it with anyone. Lastly, the work deals with the question of whether children should be helped and who should be the one doing the helping.

Key words:

bullying, primary education, younger school age

Obsah

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 ŠIKANA JAKO SOCIÁLNÍ NEMOC.....	9
1. 1 Vymezení pojmu šikana.....	9
1. 2 Projevy a druhy šikany.....	10
1. 2. 1 Specifika dívčí šikany.....	12
1. 3 Vývojová stádia šikany.....	13
2 AKTÉŘI ŠIKANY.....	15
2. 1 Agresori.....	15
2. 1. 1 Typy agresorů.....	16
2. 1. 2 Identifikace agresora.....	16
2. 1. 3 Rodinné prostředí agresora.....	17
2. 2 Oběti.....	17
2. 2. 1 Typy obětí.....	18
2. 2. 2 Identifikace oběti.....	18
2. 2. 3 Rodinné prostředí oběti.....	19
2. 3 Ostatní účastníci šikany.....	19
2. 3. 1 Role pedagoga.....	19
2. 3. 2 Role rodičů.....	20
3 ŠIKANA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	21
3. 1 Vyšetřování šikany.....	21
3. 1. 1 Zásady správného postupu při vyšetřování šikany.....	21
3. 1. 2 Schéma strategie vyšetřování.....	22
3. 2 Náprava šikany.....	23

3. 2. 1 Metoda vnějšího tlaku.....	23
3. 2. 2 Metoda usmíření.....	24
4 PREVENCE ŠIKANY.....	26
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	29
5 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	29
5. 1 Cíl výzkumu.....	29
5. 2 Výzkumné otázky.....	29
6 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	30
6. 1 Popis výzkumných metod.....	30
6. 2 Charakteristika výzkumného souboru.....	30
7 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ.....	32
8 SHRNUÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	47
9 ZÁVĚR.....	51
Seznam použité literatury.....	53
Seznam příloh.....	55

ÚVOD

Šikana je téma, které se v současné době skloňuje ve všech pádech. Nutno ovšem podotknout, že utlačování a ponižování slabších není pouze fenoménem dnešní doby, ale existuje od nepaměti, co svět světem stojí. Problémem současnosti je však zvýšený výskyt šikanování a zejména pak brutality, s jakou je uskutečňována. Rovněž lze zaznamenat snížení věkové hranice u dětí, které se staly aktéry šikany.

Pokud chceme šikanování omezit a vytvořit dětem bezpečné prostředí, musíme k tomu aktivně přispět. Nezavírat oči před faktem, že se šikana může objevit i na naší škole či přímo v naší třídě. Jen pedagog, který je tomuto faktu přístupný a bedlivě sleduje dění ve třídě, vztahy mezi žáky a vůbec celkové klima třídy, může šikanování včas odhalit. Je naší povinností ochránit slabší a nedovolit, aby někomu, kdo šikanuje, jeho chování procházelo. Jak je tomu však v praxi?

Cílem této práce je zmapovat situaci ve vybrané základní škole, tedy zjistit reálný výskyt šikany ve 3., 4. a 5. třídě dané základní školy.

Práce je rozdělena na dvě části. V teoretické části bude vymezen pojem šikana, budou popsány projevy a druhy šikany a rovněž budou zmíněna vývojová stadia šikany. Následně budou popsáni aktéři šikany, bude nastíněna strategie vyšetřování šikany a její možná náprava. V neposlední řadě se práce bude zabývat možností prevence v oblasti šikany.

V praktické části bude na vybrané základní škole provedeno výzkumné šetření s cílem zjistit, zda se žáci 3., 4. a 5. tříd ZŠ setkali ve školním prostředí se šikanou. Pokud ano, jakým způsobem byli šikanováni, zda a komu se svěřili. V neposlední řadě se bude výzkumné šetření zabývat otázkou, jestli byla dětem poskytnuta pomoc, a kdo jim případnou pomoc poskytl.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA JAKO SOCIÁLNÍ NEMOC

Jak uvádí Kolář (2011), šikanování je všudypřítomné a může nás provázet po celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve škole, v zájmových skupinách, v zaměstnání, v partnerských vztazích a končí třeba týráním seniorů v domově důchodců či rodině.

Nelze pochybovat, že k šikanování bezbranných docházelo od nepaměti. V současné době však šikany přibývá a vzrůstá její brutalita (Říčan, Janošová, 2010). Podle výzkumů je na základních školách šikanováno přibližně 41% žáků. Je tedy zřejmé, jak uvádí Kolář (2011), že se jedná o nebezpečně rozbujelou sociální nemoc ve společnosti. Jak dále autor zmiňuje, je potřeba tento celospolečenský problém neprodleně řešit (Kolář, 2011).

1. 1 Vymezení pojmu šikana

Předpokladem řešení šikany je její odhalení. To však není nikterak jednoduchá záležitost. Děti se mezi sebou často škádlí a dochází k drobným potyčkám. V praxi pak bývá velmi složité odlišit tzv. škádlení od pravé šikany, zejména pak v počátečních stádiích šikany. Jaký je tedy rozdíl mezi šikanováním a škádlením? A co to je vlastně šikana?

Při škádlení je to legrace pro obě strany, síly jsou vyrovnány. I zde může občas něco zabolet či být nepříjemné, ale nejde o úmysl. Ten, kdo ublížil, v činnosti dál nepokračuje a pociťuje lítost. Poškozené dítě může být nazlobené, ale necítí stud a ponížení. U šikany je to přesně naopak. Agresor chce někomu ublížit, chce ho ranit a má z toho radost. Škádlení je záminkou k otestování toho slabšího tak, aby následně mohla agresivita promyšleně růst a ubližování se stupňovat. U oběti dochází k ponížení lidské důstojnosti (Kolář, 2011).

Vágnerová (2009) definuje šikanu jako úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci silnějším jedincem. Toto pojetí šikany potvrzuje i Říčan, který šikanu vymezuje jako „ubližování někomu, kde se nemůže nebo nedovede bránit“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 21). Dále autor dodává, že zpravidla se jedná o opakované jednání, ale za šikanu lze považovat i jednání jednorázové, s hrozbou opakování.

Další definici nám nabízí Metodický pokyn MŠMT (Agrese a šikana - Metodický pokyn MŠMT, 2013) : „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit“.

1.2 Projevy a druhy šikany

Vzhledem k tomu, jak je šikana nebezpečná, měl by být učitel obezřetný a snažit se zachytit sebemenší známky šikanování (Říčan, Janošová, 2010). To potvrzuje i Pöthe (1999), který zmiňuje, že pokud jsou rodiče či učitelé dostatečně vnímaví a berou v potaz, že dítě může být šikanováno, mají mnohem větší naději, že odhalí šikanu včas.

Jak dále Pöthe (1999) uvádí, na to, že se dítě stalo obětí šikanování, nás mohou upozornit určité ukazatele. Jedná se zejména o chování dítěte a chování jeho blízkého okolí k němu. Tyto ukazatele šikanování lze rozdělit na přímé a nepřímé:

Nepřímé známky šikany:

- tělesné potíže spojené s nechutí a strachem jít ráno do školy
- ztráta zájmu o učení a zhoršení prospěchu ve škole, záškoláctví
- absence přátel nebo kamarádů
- nejisté a ustrašené vystupování

- časté bolesti hlavy a břicha bez lékařského nálezu
- snaha zůstat o přestávkách ve společnosti učitelů
- pozdní návraty ze školy, dítě je hladové, s poškozenými osobními věcmi či oděvem
- opakované ztráty peněz a osobních věcí
- stopy po tělesném násilí
- šikanování sourozenců nebo jiných dětí
- poruchy spánku, ztráta nálady, smutek, apatie

Přímé známky šikany (ukazují, jak k šikaně dochází):

- zesměšňování, nadávání, neustálé kritizování
- ponižování před vrstevníky
- poškozování oděvu a osobních věcí
- ignorování, pohrdání, vydírání, vyhrožování, omezování svobody
- bití a jakékoli tělesné napadání
- nucení k požívání alkoholických nápojů či drog
- nucení k sexuálním praktikám

Rovněž Kolář (2011) uvádí, že k tomu, abychom šikanu včas a dobře rozpoznali, nám může pomoci naše schopnost uvidět varující signály. Pro orientaci může posloužit „mapa“ vnějších projevů šikanování. Za nejpraktičtější pak považuje tzv. Trojdimensionální mapu, dle které lze šikanování následně členit:

1. přímé a nepřímé
2. fyzické a verbální
3. aktivní a pasivní

Jak autor dále uvádí, kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování (tabulka 1). Díky tomuto členění lze postihnout odlišnosti u různých typů šikanování:

Tabulka č. 1: Klasifikace typů šikany

Druhy šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	„Kápo“ pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. Fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů.
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. Odmítnutí splnění požadavků.
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv, symbolická agrese v kresbách a básních.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé

Zdroj: KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, s. 37

1. 2. 1 Specifika dívčí šikany

Nutno zmínit, že výskyt šikany je u dívek podobný jako u chlapců. Významný rozdíl je v tom, že u chlapců převažuje přímá, fyzická agrese, u dívek se pak do popředí dostává psychická podoba šikany (Kolář, 2011).

Dalším nezanedbatelným rozdílem je i skutečnost, že dívky se stávají častěji obětí šikanování. Důvod lze spatřovat v tom, že jsou šikanovány jak od děvčat, tak od chlapců (Kolář, 2011).

Dále nutno zmínit, že dívčí šikana, na rozdíl od chlapecké, se často odehrává v rámci blízkých, kamarádských vztahů (Kolář, 2011).

1.3 Vývojová stádia šikany

Pro pochopení fenoménu šikanování je nutné si uvědomit, že se jedná o onemocnění celé skupiny. Nahlížíme na něj tedy jako na poruchu vztahů v celé skupině. V každém kolektivu se objeví jednotlivci, kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Odborná literatura je označuje jako obětní beránky, černé ovce, outsidersy apod., kteří patří mezi ohrožené. Pokud pedagog nepracuje se vztahy ve skupině, objeví se záhy šikana. Nejprve s nenápadnými a mírnými projevy, které později mohou přerůst v agresivní a trýznivé jednání (Kolář, 2011). Kolář (2011) rozeznává pět stadií šikany:

První stadium: Zrod ostrakismu

Jedná se o mírné, převážně psychické formy násilí. Okrajový člen skupiny se necítí dobře, je neoblíbený, ostatní ho odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho a spřádají proti němu „intričky“. Jedná se o zárodečnou podobu šikanování.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V každé skupině dochází k zátěžovým situacím, např. očekávání těžké písemné práce, konflikt s učitelem apod. Ostrakizovaní žáci v těchto chvílích začínají sloužit jako hromosvod, spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium: Klíčový moment – vytvoření jádra agresorů

Vytváří se skupinka agresorů, úderné jádro. Tato skupina začne systematicky spolupracovat. Šikanování tedy není již pouze náhodné, jsou vybírány nevhodnější oběti. V počátku ti, kdo jsou osvědčeným objektem ostrakizování. Tedy žáci, kteří jsou v hierarchii nejnižší.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stávají se nepsaným zákonem. I mírní a bezproblémoví žáci se začínají chovat krutě a aktivně se účastní týraní spolužáka. Prožívají přitom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí se stává normou, kterou akceptují všichni členové třídy. Třída se dělí na dvě sorty, na otroky a otrokáře. Jedni mají všechna práva, ti druzí žádná. Čas pracuje pro otrokáře, ti ztrácejí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu, násilí se stupňuje a zdokonaluje. Utrpení se pro otroky stává nesnesitelné. Utíkají do nemoci, odchází ze školy, zhrouť se či v nejhorších případech řeší situaci sebevraždou.

Pochopení jednotlivých stadií šikany pomáhá šikanu rozpoznat již v počátečních stadiích. Netřeba dodávat, že čím dříve je odhalena, tím je náprava snazší a účinná.

2 AKTÉŘI ŠIKANY

Jak vyrůstáme, učíme se v životě hrát různé role. Některé z těchto rolí se mění, jiné jdou pořád s námi. Tyto role přijímáme buď vědomě či se jedná o role nevědomé, tedy nejsme si vědomi, že jsme je zaujali. Svoji roli zaujímá agresor i oběť (Webster-Doyle, 2002).

Jakou roli dítě zaujme, se však nedá spolehlivě určit. Agresorem či obětí se může za určitých podmínek stát kdokoliv. Určité faktory však mohou ukazovat na zvýšené nebezpečí, že se dítě stane účastníkem šikany. Podle Koláře (1997) lze za nejvýznamnější rizikové faktory pro nastartování šikany považovat osobnostní charakteristiky jejich iniciátorů, obětí a jejich vzájemný vztah. To potvrzují i Koukolík a Drtilová (1996), kteří uvádí, že děti postižené šikanou postrádají sebedůvěru, mají nižší sebeúctu, mají méně blízkých přátel a rovněž je často porušena jejich schopnost soustředění.

Kyriacou (2003) vidí jako stěžejní reakci na šikanu. Někteří žáci dokáží využít jako obrannou strategii např. asertivitu či humor. Velmi důležitou roli pak hraje skutečnost, zda oběť dá na sobě znát strach. Šikanující má radost z toho, když se oběť bojí a vidí ji trpět. Pokud ale oběť agresorovi tento zážitek neposkytne, pak se vztah poruší. I v tomto případě lze konstatovat, že svoji roli hrají určité osobnostní předpoklady dítěte.

2.1 Agresoři

Obraz agresora může být různý. Pokud bychom ale hledali sadistického psychopata, v drtivé většině bychom se zmýlili. Tyto děti se často od ostatních příliš neliší, alespoň na úrovni odborných diagnóz. Jsou „pouze“ mimořádně egoističtí a egocentričtí. Lze je tedy zařadit do skupiny lidí závislých na sobě a jejich vztahy k druhým jsou pouze prospěchářské a parazitně manipulativní. To ovšem nesouvisí s jejich inteligencí, vzdělaností, tvořivostí a vůlí k úspěchu. Je tedy potřeba mít na

myslí, že existuje řada jedinců, kteří jsou velmi zdatní a schopní, přesto však mají zakrnělý charakter (Kolář, 1997).

2. 1. 1 Typy agresorů

Kolář (1997) uvádí tři typy agresorů, u kterých je zaznamenán významnější výskyt:

1. typ - hrubý, primitivní, impulsivní, s kázeňskými problémy, narušeným vztahem k autoritě; šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá zastrašování
2. typ – slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, úzkostný; šikanování je cílené a rafinované, bez přítomnosti svědků
3. typ – „srandista“, optimistický, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, často oblíbený a vlivný; šikanuje pro pobavení sebe a ostatních, snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky

2. 1. 2 Identifikace agresora

Fieldová (2009) podává přehled, jak rozpoznat agresora:

- snaží se ovládat ostatní, rozkazovat jim a manipulovat s nimi
- má jen minimální schopnost vcítění
- šikanuje sourozence a rodiče
- má o sobě přemrštěně vysoké mínění
- jeho školní prospěch a chování se zhoršují
- stýká se se zlomyslnými kamarády, které si nezve domů
- odmítá odpovědnost za své chování a svaluje vinu na druhé
- někdy se chlubí tím, jak někoho šikanuje
- podlézá učitelům a rodičům – je povrchně milý

- projevuje jen omezenou lítost
- ohledně svých mimoškolních aktivit je zpravidla tajnůstkářský a má peníze nebo předměty, jejichž původ obvykle nemůže doložit
- dává vyhýbavé a neupřímné odpovědi
- odmítá se podřídit rodičům a učitelům a spolupracovat s nimi

2. 1. 3 Rodinné prostředí agresora

Odborníci se shodují, že sklon k agresivnímu chování se vytváří především v předškolním věku. Určitou roli hraje genetická predispozice (vznětlivost a impulzivita), která ovšem sama o sobě k agresivitě nevede. Musí k ní přistoupit určitý způsob výchovy (Říčan, Janošová, 2010):

- nedostatek zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost ze strany rodičů
- fyzické a psychické násilí
- panovačnost, nedostatek svobody vůči rodičům
- tolerance k násilí, jehož se dítě dopouští
- krize rodiny
- celková etická a kulturní úroveň rodiny

2. 2 Oběti

Jak uvádí Kolář (1997), postihnout, jak vypadá oběť, je obtížnější, než zachycení charakteristiky agresora. Její výběr je často nahodilý a kritéria jejího výběru velmi rozmanitá.

Přesto, jak autor dále zmiňuje, existují na školách „typické“ oběti. Nejsou to defektní jedinci, jsou to pouze „nejslabší ze slabých“. Neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých. Ve střetech s agresory propadají panice, hrůze, výčitkám

svědomí, přílišné sebekritičnosti... Nemusejí být fyzicky slabí, ale zpravidla bývají méně zdatní než agresori. Někdy se však jedná pouze o bezbrannost psychickou.

2. 2. 1 Typy obětí

Kolář (1997) zmiňuje několik typů obětí. Tyto podskupiny obětí je třeba znát pro praktické potřeby prevence:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
2. oběti „silné“ a nahodilé
3. oběti „deviantní“ a nekonformní

Jak dále autor uvádí, situace může být v mnoha případech velmi nepřehledná, oběti nemusí být jen slušní žáci s dobrým prospěchem, ale i vyhlášení darebáci a provokatéři. Stává se také, že oběť je zároveň agresorem. I v nejobtížnější situaci by měl mít však pedagog na paměti, že žádný žák nesmí být týrán!

2. 2. 2 Identifikace oběti

Fieldová (2009) popisuje, jak lze rozpoznat oběť:

- červené, usazené oči, přimhouřené nebo vykulené, sklopené nebo odvrácené
- obličej bledý nebo rudý, napjatý
- sevřené rty či otevřená ústa
- svěšená hlava, odvrácený zrak
- nahrbená ramena, schoulený nebo odtažitý postoj
- pohyby ochromené, toporné nebo neklidné, útek
- kníkavý, rozzlobený, rozčilený, zdušený či chraptivý hlas
- slovně oplácí útok žalováním, obviňováním nebo také kritizováním
- odhalené pocity: strach, hněv, bolest, nenávist, rozpaky, lítostivost, rozčilení

- nedělá nic, strne jako králík ve světle reflektorů, odejde nebo oplácí

2. 2. 3 Rodinné prostředí oběti

Riziko, že se dítě stane obětí, ovlivňuje i rodinné prostředí, ze kterého dítě pochází. Cokoli dítěti brání v kolektivu získat oblibu a vliv, co podlamuje jeho sebevědomí a negativně ho poznamenává, to vše zvyšuje jeho zranitelnost. Říčan, Janošová (2010) uvádí tyto faktory, které úzce souvisí s viktimizací:

- hyperprotektivní matka - rozmazluje dítě a nedovolí mu získávat zkušenosti
- „jedináčkovská“ výchova
- rodina s problematickým vztahem k násilí - rodiče dítěti vštěpují, že prát se je špatné, dítě se pak neumí bránit
- rodina sociálně izolovaná – např. v důsledku členství v sektě
- rodina s mimořádně prudérní sexuální výchovou – dítě se děsí toho, co je pro jeho vrstevníky běžné

2. 3 Ostatní účastníci šikany

Šikana není jen záležitostí dvojice, tedy oběti a agresora, případně skupiny, která se na ní přímo podílí. Týká se celého kolektivu, tedy přesněji řečeno není možná, pokud nemá „podhoubí“ v tom, co se děje ve skupině jako celku (Říčan, 1995). To ostatně popisuje i Kolář (viz kapitola 1. 3 Vývojová stadia šikany). Svoji roli však sehrává i pedagog a rodiče.

2. 3. 1 Role pedagoga

Svým postojem k šikaně může pedagog mnohé ovlivnit. Bohužel není neobvyklé, že se učitel k šikanování staví pasivně, vyhýbavě, šikanu přehlíží, podceňuje, případně ji neobratně vyšetřuje a málo trestá (Říčan, 1995).

Rovněž je častý postoj: „Ať si to děti vyřídí mezi sebou!“. Je samozřejmě optimální, pokud si děti spory řeší samy mezi sebou. Je třeba mít však na paměti, že v případech šikany toto rčení neplatí! (Říčan, Janošová, 2010)

2. 3. 2 Role rodičů

To, že rodina má vliv na skutečnost, zda se dítě stane účastníkem šikany, bylo již popsáno v kapitolách předešlých (viz 2.2.3 Rodinné prostředí oběti a 2.1.3 Rodinné prostředí agresora). Svoji roli však rodina sehrává i v období, kdy se šikana začíná teprve rozvíjet. Stejně jako většina veřejnosti, vědí rodiče dětí o šikaně málo a podceňují ji. Pokud je škola neinformuje a nevyzve ke spolupráci, nepřipouští si, že by se šikana mohla týkat jejich dětí (Říčan, Janošová, 2010).

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedozví, že jejich dítě šikanuje jiné děti, neboť agresor se s tím doma málokdy pochlubí. Pokud je škola o takovém prohřešku informuje, mají sklon situaci bagatelizovat či naopak dítě nelítostně zmlátí, což agresivitu dítěte spíše podpoří. Někteří rodiče pak chování dítěte vidí pozitivně, jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí. Nutno ovšem podotknout, že samozřejmě existují i rodiče prosociálně orientovaní, s běžnými morálními standardy, kteří se snaží celou situaci efektivně řešit (Říčan, Janošová, 2010).

Rodiče obětí se o šikaně dozvědí častěji než rodiče agresorů, protože některé děti se doma se svým trápením svěří. Pokud rodič reaguje nerozumně či nerealisticky, radí dítěti, aby se nebránilo, že agresora ještě více rozzuří, nebo že musí „zatnout zuby“ a vydržet či obviní dítě, že si za to může samo a žádají od něho, aby si situaci samo vyřídilo, prohlubuje se u dítěte pocit nedostatečnosti, úzkosti a osamělosti. Nutno podotknout, že i v tomto případě je však celá řada rodičů, kteří reagují správně, tedy podpoří emočně své děti a spolupracují při řešení případu se školou. (Říčan, Janošová, 2010).

3 ŠIKANA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Zvládnutí šikany je bezesporu náročný úkol. Vyžaduje nejen praktické a teoretické znalosti, ale jako při řešení ostatních situací, za nichž se dítě ocitne v ohrožení, i v případě šikany platí, že je potřeba mít otevřenou nejen hlavu, ale i srdce (Pöthe, 1999).

Abychom mohli šikanu zvládnout, musíme o ní vědět. Jednou z možností je, že se nám dítě svěří. To se ale ve většině případů bojí odplaty násilníků, proto se spíše spoléháme na aktivní vyhledávání a rozpoznávání přímých a nepřímých známek šikanování (viz kap. 1. 2 Projevy a druhy šikany). Rovněž bedlivě sledujeme vztahy mezi dětmi. Při každém podezření na šikanování se pak snažíme zjistit co nejvíce informací (Pöthe, 1999).

3. 1 Vyšetřování šikany

Vyšetřování šikany bývá obtížné. Jak uvádí (Říčan, 1995), jde především o rovnocennou součást pedagogické práce. Jak si přitom učitel počíná, má mimořádný výchovný význam, a to jak v kladném, tak v záporném smyslu.

3. 1. 1 Zásady správného postupu při vyšetřování šikany

Metody, které má učitel k dispozici, se příliš neliší od metod policejního vyšetřovatele. Postupuje laskavěji a šetrněji, ale principy jsou stejné (Říčan, 1995):

1. Chránit zdroj informací, neprozradit ho.
2. Prozradit co nejméně o tom, co už víme, a zejména o tom, co nemůžeme dokázat.
3. Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky – každého zvlášť, později jejich výpovědi konfrontovat.

4. Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.

3. 1. 2 Schéma strategie vyšetřování

Kolář (2001) uvádí tzv. strategii první pomoci. Jedná se o strategii, která je časově nejméně náročná a použitelná v rámci tradiční pedagogické odbornosti.

Strategie zahrnuje pět kroků (Kolář, 2001. S. 114):

1. **Rozhovor s informátory a oběťmi** – o vnějším obrazu šikanování.
2. **Nalezení vhodných svědků** – ve spolupráci s informátory a oběťmi vytipujeme členy skupiny, kteří budou ochotni vypovídat.
3. **Individuální případně konfrontační rozhovory se svědky** (nikoliv konfrontace obětí a agresorů!) – mluvíme s jednotlivými žáky, případně konfrontace dvou svědků.
4. **Zajištění ochrany obětem** – pokud je oběť v bezprostředním ohrožení, je nutné ji chránit bezodkladně.
5. **Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi** – je to vždy poslední krok, neboť musíme být dobře připraveni. Musíme počítat s tím, že agresoři vše popřou a budou se pokoušet „zamést“ stopy. Proto je nutné si nejprve vytvořit vnější obraz šikanování a shromáždit důkazy. Hlavním cílem je agresory okamžitě zastavit a ochránit jejich oběti, ale i je samé před následky jejich činů.

Úkolem je zjistit co nejvíce informací o zdrojích, způsobech, frekvenci, místě a trvání šikanování. Měli bychom tedy položit tyto otázky (Pöthe, 1999):

- Kdo je původcem šikany?
- Šikanuje jeden, nebo více násilníků?
- Pod jakou záminkou se šikana děje?

- Kde se šikana odehrává?
- Kdy a jak často se šikana děje?
- Jak dlouho šikana trvá?
- Kolik dětí o šikaně ví či se jí přímo účastní?
- Jaké formy a způsoby má šikanování?
- Do jaké míry je oběť aktuálně ohrožená?

3. 2 Náprava šikany

Jakmile je vyšetřování dokončeno a víme všechny podstatné informace, přistoupíme k nápravě. Je třeba mít na paměti, že vyšetřování, byť bylo úspěšné, nemá samo o sobě zásadnější vliv na změnu situace (Kolář, 2001).

Pro první pomoc lze použít dvě odlišné metody:

1. metodu vnějšího tlaku
2. metodu usmíření

3. 2. 1 Metoda vnějšího tlaku

Vnější nátlak neboli metoda restrikce je v pedagogické praxi hojně využíván. V rámci nápravy šikany má své pevné místo, nesmějí se však při ní dělat chyby. Její záměr je prostý – přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního jednání a k dodržování oficiálních norem. Aby byla metoda efektivní, vyžaduje zařazení těchto třech součástí (Kolář, 2001):

- **Individuální nebo komisionální pohovor** - u počátečních stadií šikany postačí vyvinout pedagogický nátlak „mezi čtyřma očima“ případně za účasti třídního učitele a rodičů. U pokročilých stadií je potřeba uplatnit nátlak prostřednictvím komisionálního pohovoru.

- **Oznámení o potrestání agresorů před celou třídou** – úkolem pedagoga je přesvědčit žáky, že pracovníci školy dokážou spolehlivě zajistit ochranu slabých před silnějšími a respektování kázeňských norem školy.
- **Ochrana oběti** – pedagog by si měl domluvit pravidelné setkávání s obětí, aby se zamezilo dalšímu případnému šikanování oběti.

3. 2. 2 Metoda usmíření

Tato metoda se nápadně liší od předešlé, klade si za cíl vnitřní proměnu vztahů mezi oběťmi a agresory. Lze ji však uplatnit pouze v přesně vymezených případech. Jednoznačně má místo u dětí mladšího školního věku při nebrutálních formách prvního a druhého stadia šikanování. Při uplatňování metody usmíření je dobré zachovat následující posloupnost kroků (Kolář, 2001):

- **Nejnutnější diagnostika** - provedeme diagnostiku vnějšího obrazu a odhad vnitřního vývoje šikanování. K vyšetřování použijeme strategii první pomoci (viz kapitola 3. 1. 2 Schéma strategie vyšetřování), avšak pouze první tři kroky.
- **Rozhovor s obětí** - informuje oběť o výsledcích vyšetřování a seznámíme jí s faktem, že agresora můžeme potrestat dvěma způsoby – tedy potrestání nebo usmíření. Potom společně zvažujeme, který způsob je vhodnější. Další krok následuje pouze se souhlasem oběti.
- **Rozhovor s agresorem** – posoudíme možnost náhledu, empatie a emočně korektivní zkušenosti agresora. V případě, že je tu určitá ochota ke změně, je agresorovi nabídnuta domluva a usmíření s obětí. Při jejich společném souhlasu následuje společné setkání.
- **Společné setkání a hledání nápravy** – kromě agresora a oběti se usmíření účastní podle potřeby a možností i další žáci. Následuje: omluva a usmíření,

předkládání návrhů pro nápravu, závěr – shrne se průběh usmíření, domluví se další setkání. Po stanovené době se uskuteční kontrolní setkání.

Pro zajímavost je zmíněn, i když poněkud kontroverzní, názor Říčana (1995). Ten připouští tolerantnost k fyzickému trestu. Jak uvádí, pedagogika se nutně vrátí k tělesnému trestu. Ten by však podle autora měl zůstat výjimečným, ale v některých případech oprávněným opatřením (zejména v případech šikany). Zároveň však dodává, že i nejlépe míněné a spravedlivé pedagogické násilí, ať fyzické či psychické, zůstává (sice prospěšným a nutným) zlem. Dobrý pedagog se tedy k němu uchyluje teprve tehdy, když jiné možnosti selhaly.

4 PREVENCE ŠIKANY

Podobně jako je tomu u většiny nemocí, i o šikaně platí, že je mnohem snadnější a účinnější ji předcházet, než ji odstraňovat. Prevence šikany je na místě nejen tam, kde k ní dosud nedochází, ale i na místech, kde se již projevila a jde o to, aby se již neopakovala (Říčan, 1995).

Jak autor dále uvádí, nebezpečí šikany můžeme snížit především uplatňováním některých zásad, které všeobecně prospívají dětskému duševnímu a mravnímu vývoji. Mezi tyto zásady pak řadí zejména:

- kooperativní učení – neustálá soutěž mezi dětmi na jednu stranu podporuje jejich aktivitu, na druhou stranu neučí děti spolupráci, nenavodí souznění jedince se skupinou a slabší jedince vyčleňuje
- solidarita se slabými jako základ řízení třídy
- podpora autority učitele
- posílení demokracie ve třídě a ve škole – diskutovat s dětmi, dávat jim možnost volby, pěstovat žákovskou samosprávu
- spolupráce s rodinou – rodiče otevřeně informovat i o problémech školy, umožnit jim co nejčastější přístup do školy a podněcovat rodičovské organizace na škole
- ideová výchova – dětem vštěpujeme základní hodnoty, na nichž je postavena naše společnost (úcta ke každé lidské bytosti, solidarita, soucit apod.)
- ochrana dětí před vlivem mediálního násilí a pornografií
- dohled ve škole
- práce s potenciálními agresory – tlumit agresivní sklony dětí – užívat co nejvíce pochvaly, zaměstnat je činností, učit je sociálním dovednostem, povzbuzovat empatii, pomáhat jim, aby si vybudovaly osobní perspektivu

- výchova k nenásilí, k sebeovládání, k zvládnutí zátěže, napětí – děti by se měly umět bránit zátěži, stresu, naučit se copingové strategie, ventilovat hněv, napětí přijatelnou formou

Z hlediska šikany a projevů dětské agrese získává uplatňování těchto zásad novou, ještě větší naléhavost.

Význam prevence v oblasti šikany zmiňuje i Kolář (2011), který ji vidí jako reálnou cestu k zastavení epidemie šikanování. Jak autor dále uvádí, je třeba vybudovat ucelenou ochranu dětí před týráním spolužáků, která by měla mít následující schéma:

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
2. Specifický program proti šikanování jako součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění detekovat a případně léčit.
3. Odborné služby rezortu školství, tvořené PPP, SVP, SPC, diagnostickými ústavami apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilá stadia šikany.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování (např. s policií, sociálními kurátory, dětskými psychiatry).
5. Pomoc a podpora MŠMT a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.
6. Kontrola škol ze strany České školní inspekce, MŠMT a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanou.
7. Monitorování situace a zabezpečení ochrany práv dětí nevládními organizacemi (Nadace Naše dítě a Linka bezpečí, Amnesty International v ČR, občanské sdružení Společenství proti šikaně).

Tento model prevence se zaměřuje pouze na přístupné roviny školních příčin a podmínek. Hlubších zdrojů šikanování se dotýká velmi omezeně, např. prostřednictvím mravní výchovy, nicméně, jak Kolář (2011) uvádí, přináší zásadní obrat.

Každý, kdo měl možnost poznat následky šikanování, pocítil naléhavou potřebu zamezit utrpení těchto dětí. Prevence je nepochybně cestou, kterou jsme povinni se vydat. Cestou, která může našim dětem zajistit bezpečný pobyt v pedagogických zařízeních. Bez poškozování zdraví a ohrožení života (Kolář, 2001).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Praktická část je zaměřena na výzkumné šetření, jež má zjistit, zda se žáci na 1. stupni ZŠ setkali se šikanou. Pokud ano, jakým způsobem byli šikanováni a jestli se někomu svěřili. V neposlední řadě se práce zabývá otázkou, zda byla dětem poskytnuta pomoc, a kdo jim případnou pomoc poskytl.

5. 1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda se žáci 3., 4. a 5. tříd ZŠ setkali ve školním prostředí se šikanou. Pokud ano, jakým způsobem byli šikanováni. Dalším cílem je zjistit, jestli a komu se děti svěřily s faktem, že jsou šikanovány. V neposlední řadě si práce klade za cíl zjistit, zda byla dětem poskytnuta pomoc, a kdo jim případnou pomoc poskytl.

5. 2 Výzkumné otázky

V rámci výzkumného šetření byly formulovány následující výzkumné otázky:

1. V jaké míře se vyskytuje šikana na 1. stupni ZŠ?
2. Jakým způsobem jsou děti nejčastěji šikanovány?
3. Svěřují se děti, které jsou obětí šikany, spíše pedagogům nebo rodičům?
4. Kdo dětem, postiženým šikanou, poskytnul pomoc?

6 METODOLOGIE VÝZKUMU

6.1 Popis výzkumných metod

Pro realizaci výzkumného šetření byla použita metoda dotazníkového šetření. Gavora (in Chráska, 2007, s. 163) vymezuje dotazník jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*“. Tato metoda byla zvolena, neboť umožňuje položit totožné dotazy velkému počtu respondentů a tak zjistit stav zkoumané skutečnosti. Ovšem je potřeba počítat i s úskalími, které dotazník přináší, zejména pak u respondentů tak nízkého věku. Především pak schopnost respondentů samostatně dotazník vyplnit a vyvstává i otázka důvěry u tak citlivého tématu. Budou děti schopny se dostatečně otevřít? Je nutné si uvědomit, že výše uvedené faktory mohou relativizovat některé výsledky výzkumného šetření. Nutno ale dodat, že se jedná o první sondu a veškeré závažné údaje budou následně v praxi doplněny rozhovory a dalším šetřením.

Dotazník čítá celkem 9 otázek. Otázky 1, 2, a 3 zjišťují, zda bylo dítě svědkem šikany, jestli na tuto skutečnost někoho upozornilo a zda byla tato jeho snaha efektivní. Otázky 4, 5, 6 a 7 se zaměřují na přímou šikanu dítěte, tedy zda bylo dítě šikanováno, jakým způsobem, jestli se někomu svěřilo, popřípadě komu, a jestli mu byla poskytnuta pomoc. Otázka 8 zjišťuje, zda má dítě důvěru v ochranný systém školy. Otázka č. 9 se zaměřuje na oblast prevence, tedy jestli byly děti seznámeny, jak se mají zachovat, pokud se stanou obětí šikany.

Získané údaje z dotazníku byly vyhodnoceny za použití základního statistického zpracování (kumulativní a relativní četnosti, průměr).

6.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek byl tvořen žáky základní školy ve městě Tachov, Plzeňský kraj. Dotazníkové šetření probíhalo mezi žáky jedné třídy 3. ročníku, jedné třídy

4. ročníku a jedné třídy 5. ročníku. Výzkumný soubor tvořil celkem 71 respondentů, 36 dívek a 35 chlapců. Třetí ročník byl zastoupen 22 žáky (9 dívek a 13 chlapců), 4. ročník byl zastoupen 24 respondenty (14 dívek a 10 chlapců) a 5. ročník 25 respondenty (13 dívek a 12 chlapců), viz tabulka č. 2. Celkem bylo rozdáno 71 dotazníků. Vyplněných dotazníků bylo vráceno 71, návratnost tedy činila 100 %.

Tabulka č. 2: Charakteristika výzkumného souboru (údaje uvedeny v kumulativních četnostech, $n_i=71$)

	3. ročník	4. ročník	5. ročník	Celkem
Pohlaví	Počet	Počet	Počet	
Dívky	9	14	13	36
Chlapci	13	10	12	35
Celkový součet	22	24	25	71

7 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

V následující části jsou interpretovány výsledky výzkumného šetření. Otázky a odpovědi respondentů jsou pro přehlednost zpracovány do tabulek. U každé položky jsou uvedeny čtyři tabulky, v prvních tabulkách se nacházejí výsledky, které uvedli respondenti všech třech ročníků, dívky i chlapci. Ve zbývajících třech tabulkách jsou zpracovány výsledky zvlášť pro jednotlivé ročníky – to znamená pro 3., 4., 5. ročník. Za každou otázkou následuje komentář.

Na začátku dotazníkového šetření byli žáci seznámeni s formou záznamu odpovědí a byly jim vysvětleny užité pojmy, jakož i pojmy šikana, šikanování.

Dále byli respondenti seznámeni se skutečností, že se jedná o anonymní dotazník, tedy že nemusí mít obavy odpovědět na otázky pravdivě. Žákům byl dán dostatečný časový prostor pro vyplnění dotazníku.

Otázka č. 1: Odpovědi na otázku „Byl/a jsi někdy svědkem toho, že je šikanován tvůj spolužák jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, ni =71, fi =100)

Jak je možné vysledovat z níže uvedených tabulek, výsledky nejsou příznivé. Téměř polovina dotazovaných žáků se stala svědkem šikany spolužáka (48%; 34).

Pokud bychom srovnávali chlapce a dívky, pak u dívek je zkušenost se šikanou o něco menší (31%; 11) než u chlapců (66%; 23).

Při srovnání jednotlivých ročníků se ukazuje, že nejvíce žáků se s šikanou spolužáka setkalo ve 3. ročníku (64%). Následuje 4. ročník - 42% respondentů odpovědělo na otázku kladně. V 5. ročníku se stalo svědkem šikany spolužáka 40% (10) respondentů.

Tabulka č. 3

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	11	31%	23	66%	34	48%
ne	25	69%	12	34%	37	52%
Celkem	36	100%	35	100%	71	100%

Tabulka č. 3.1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	4	44%	10	77%	14	64%
ne	5	56%	3	23%	8	36%
Celkem	9	100%	13	100%	22	100%

Tabulka č. 3.2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	3	21%	7	70%	10	42%
ne	11	79%	3	30%	14	58%
Celkem	14	100%	10	100%	24	100%

Tabulka č. 3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	4	31%	6	50%	10	40%
ne	9	69%	6	50%	15	60%
Celkem	13	100%	12	100%	25	100%

Otázka č. 2: Odpovědi na otázku „Pokud ano, upozornil/a jsi na tuto skutečnost některého z učitelů?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Tabulka č. 4

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	9	82%	13	57%	22	65%
ne	2	18%	10	43%	12	35%
Celkem	11	100%	23	100%	34	100%

Tabulka č. 4. 1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	3	75%	7	70%	10	71%
ne	1	25%	3	30%	4	29%
Celkem	4	100%	10	100%	14	100%

Tabulka č. 4. 2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	2	67%	4	58%	6	60%
ne	1	33%	3	43%	4	40%
Celkem	3	100%	7	100%	10	100%

Tabulka č. 4. 3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	4	100%	2	33%	6	60%
ne	0	0%	4	67%	4	40%
Celkem	4	100%	6	100%	10	100%

Z výše uvedených tabulek vyplývá, že poměrně velká část žáků (35%; 12) si nechává tuto nepříjemnou zkušenost pro sebe a neupozorní učitele, že se jiné dítě stalo obětí šikany.

I zde však můžeme vysledovat rozdíly mezi chlapci a dívkami. Ukazuje se, že tendenci svěřit se mají spíše dívky (82%; 9), zatímco téměř polovina chlapců (43%; 10) uvedla, že učitele na výskyt šikany neupozornila.

Zajímavé je i meziročníkové srovnání, kdy zejména u chlapců je vidět, jak s přibývajícím věkem klesá tendence se svěřit učiteli. Ve 3. ročníku existenci šikany oznámilo 75% (3) dívek a 70% (7) chlapců, ve 4. ročníku 67% (2) dívek a 58% (4) chlapců a v 5. ročníku to bylo 100% (4) dívek, ale už jen 33% (2) chlapců.

Otázka č. 3: Odpovědi na otázku „Pomohlo to?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Jak vyplývá z níže prezentovaných výsledků, polovina respondentů (50%; 11) uvedla, že pokud se svěřila s existencí šikany učiteli, mělo to pozitivní vliv na celou situaci. Pouze 9% respondentů uvedlo, že to nepomohlo a 41% (9) respondentů neví, zda se po odhalení šikany dostavil pozitivní efekt. Srovnáme-li odpovědi chlapců a dívek, je vidno, že 60% (6) dívek zaznamenalo pozitivní změnu, chlapců jen 42% (5). Bez efektu pak vidí situaci 20% (2) dívek a 0% chlapců. Odpověď „nevím“ uvedlo 20% (2) dívek a 58% (7) chlapců.

Při srovnání jednotlivých ročníků je pak možné vysledovat, že odpovědi respondentů jsou velmi podobné, pouze u 5. ročníku žádný z respondentů nevolil možnost „nevím“. 50% (3) žáků zvolilo možnost „ano“ a 50% (3) možnost „ne“.

Tabulka č. 5

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	6	60%	5	42%	11	50%
ne	2	20%	0	0%	2	9%
nevím	2	20%	7	58%	9	41%
Celkem	10	100%	12	100%	22	100%

Tabulka č. 5. 1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	2	67%	3	43%	5	50%
ne	1	33%	0	0%	1	10%
nevím	0	0%	4	57%	4	40%
Celkem	3	100%	7	100%	10	100%

Tabulka č. 5. 2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	2	67%	1	33%	3	50%
ne	1	33%	0	0%	1	17%
nevím	0	0%	2	67%	2	33%
Celkem	3	100%	3	100%	6	100%

Tabulka č. 5.3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	2	50%	1	50%	3	50%
ne	0	0%	0	0%	0	0%
nevím	2	50%	1	50%	3	50%
Celkem	4	100%	2	100%	6	100%

Otázka č. 4: Odpovědi na otázku „Šikanoval nebo šikanuje ve škole někdo tebe?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Další otázka zjišťuje, zda se samo dítě stalo obětí šikany. Z níže uvedených výsledků vyplývá, že více jak třetina respondentů má osobní zkušenost se šikanou (37%; 26).

Pokud jsou porovnány výsledky chlapců a dívek, je patrné, že jsou velmi podobné. Obětí šikany se stalo 33% (12) dívek a 40% (14) chlapců.

Při srovnání jednotlivých ročníků lze vyzorovat, že nepříznivé výsledky nacházíme zejména ve 3. ročníku, kde má 54% (7) hochů osobní zkušenost s šikanou, dívek pak 22% (2). Ve 4. ročníku udává 50% (5) chlapců, že se stalo obětí šikany a 36% (5) dívek. V 5. ročníku pak osobní zkušenost s šikanou uvádí více dívek (38%; 5) než chlapců (17%; 2).

Tabulka č. 6

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	12	33%	14	40%	26	37%
ne	24	67%	21	60%	45	63%
Celkem	36	100%	35	100%	71	100%

Tabulka č. 6. 1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	2	22%	7	54%	9	41%
ne	7	78%	6	46%	13	59%
Celkem	9	100%	13	100%	22	100%

Tabulka č. 6. 2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	5	36%	5	50%	10	42%
ne	9	64%	5	50%	14	58%
Celkem	14	100%	10	100%	24	100%

Tabulka č. 6. 3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	5	38%	2	17%	7	28%
ne	8	62%	10	83%	18	72%
Celkem	13	100%	12	100%	25	100%

Otázka č. 5: Odpovědi na otázku „Pokud ano, jak ti ubližoval?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Respondenti měli v dotazníku uvedeno, že pokud na předchozí otázku odpověděli NE, mohou přejít rovnou k otázce č. 8. Rovněž mohli zvolit více možností.

Z níže uvedených tabulek lze vysledovat, že nejčastěji uvedená položka je posmívání (19%; 15), na druhém místě nadávky (17%; 13), dále následují tyto položky: pomluvy

(14%; 11), kopání (13%; 10), bití (9%; 7), ponižování (8%; 6), rány pěstí (7%; 5), ignorování (5%; 4) a fackování (4%; 3).

Při srovnávání chlapců a dívek jsou patrné rozdíly ve volbě jednotlivých položek. Zatímco u dívek vévodí posmívání (30%; 9) a pomluvy (17%; 5), chlapci nejčastěji volili položky nadávky (19%; 9), bití (15%; 7) a kopání (15%; 7).

Meziročníkové srovnání opět nabízí jiný pohled. Žáci 3. ročníku nejčastěji volili položky nadávky (26%; 6), kopání (18%; 4) a bití (13%; 3), respondenti ve 4. ročníku uvedli nejčastěji položky posmívání (25%; 8), pomluvy (21%; 7) a kopání (15%; 5) a konečně žáci 5. ročníku, kteří volili položky posmívání (29%; 6), ponižování (19%; 4), nadávky (14%; 3) a pomluvy (14%; 3).

Jeden hoch ve 3. ročníku zvolil položku „jinak“, kde uvedl: „bere mi svačinu“. Tuto položku pak ještě zvolili dva chlapci z 5. ročníku, kteří uvedli sexuální obtěžování.

Tabulka č. 7

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ignorování	3	10%	1	2%	4	5%
posmívání	9	30%	6	13%	15	19%
pomluvy	5	17%	6	13%	11	14%
ponižování	4	13%	2	4%	6	8%
nadávky	4	13%	9	19%	13	17%
bití	0	0%	7	15%	7	9%
fackování	1	3%	2	4%	3	4%
kopání	3	10%	7	15%	10	13%
rány pěstí	1	3%	4	9%	5	7%
jinak	0	0%	3	6%	3	4%

Tabulka č. 7. 1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ignorování	2	33%	0	0%	2	9%
posmívání	1	17%	0	0%	1	4%
pomluvy	0	0%	1	6%	1	4%
ponižování	1	17%	0	0%	1	4%
nadávky	1	17%	5	29%	6	26%
bití	0	0%	3	18%	3	13%
fackování	1	17%	1	6%	2	9%
kopání	0	0%	4	23%	4	18%
rány pěstí	0	0%	2	12%	2	9%
jinak	0	0%	1	6%	1	4%

Tabulka č. 7. 2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ignorování	1	10%	1	4%	2	6%
posmívání	3	30%	5	22%	8	25%
pomluvy	3	30%	4	18%	7	21%
ponižování	0	0%	1	4%	1	3%
nadávky	1	10%	3	13%	4	12%
bití	0	0%	3	13%	3	9%
fackování	0	0%	1	4%	1	3%
kopání	2	20%	3	13%	5	15%
rány pěstí	0	0%	2	9%	2	6%
jinak	0	0%	0	0%	0	0%

Tabulka č. 7. 3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ignorování	0	0%	0	0%	0	0%
posmívání	5	36%	1	15%	6	29%
pomluvy	2	14%	1	15%	3	14%
ponižování	3	22%	1	15%	4	19%
nadávky	2	14%	1	15%	3	14%
bití	0	0%	1	15%	1	5%
fackování	0	0%	0	0%	0	0%
kopání	1	7%	0	0%	1	5%
rány pěstí	1	7%	0	0%	1	5%
jinak	0	0%	2	29%	2	9%

Otázka č. 6: Odpovědi na otázku „Komu ses svěřil/a?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Tabulka č. 8

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
nikomu	1	4%	1	5%	2	4%
rodiče	9	33%	7	35%	16	33%
prarodiče	3	10%	3	15%	6	12%
tř. učitel	11	38%	1	5%	12	24%
kamarád	5	17%	8	40%	13	27%
jiný	0	0%	0	0%	0	0%
Celkem	29	100%	20	100%	49	100%

I v této otázce mohli respondenti volit více možností.

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, pouze 2 respondenti (4%) se nikomu nesvěřili. Většina respondentů (16 odpovědí - 33%) nachází útěchu u rodičů či kamarádů (13 odpovědí - 27%). Někteří se svěří prarodičům (6 odpovědí - 12%) a v neposlední řadě i třídnímu učiteli (12 odpovědí - 24%).

Při srovnání dívek a chlapců lze vyzorovat velmi podobné výsledky, jen dívky mají větší důvěru k třídnímu učiteli. 11 (38%) respondentek zvolilo odpověď, že se svěřily třídnímu učiteli, zatímco chlapců je výrazně méně (pouze 1 chlapec volil tuto odpověď - 5%). Chlapci se pak svěřují spíše kamarádům (8 odpovědí - 40%), naopak hledají útěchu u kamarádky podstatně méně (5 odpovědí - 17%).

Otázka č. 7: Odpověď na otázku „Kdo ti pomohl?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Tabulka č. 9

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
nikdo	1	8%	6	43%	7	27%
tř. učitel	8	67%	3	21%	11	42%
jiný pracovník	0	0%	0	0%	0	0%
někdo jiný	3	25 %	5	36%%	8	31%
Celkem	12	100%	14	100%	26	100%

Z výše uvedené tabulky je patrné, že téměř polovina respondentů (42%; 8) uvedla, že jim pomohl třídní učitel. 31% (8) respondentů zvolilo položku „někdo jiný“, přičemž respondenti nejčastěji uváděli spolužáka či staršího kamaráda.

Dále se nabízí srovnání odpovědí chlapců a dívek, kde je patrné, že dívky se častěji dočkaly pomoci ze strany třídního učitele (67%; 8) než chlapci (21%; 3). Velmi zajímavé je pak zjištění, že téměř polovině chlapců (43%; 6) se nedostalo žádné pomoci, kdežto dívky tuto položku volily jen sporadicky (8%; 1). Chlapci také častěji volili již zmíněnou položku „někdo jiný“ (36%; 5), kde uváděli, že jim pomohl kamarád. Rodiče, jako zdroj pomoci, nevedl žádný z respondentů.

Otázka č. 8: Odpovědi na otázku „Myslíš, že vaše škola dokáže ochránit své žáky před šikanou?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i = 71$, $f_i = 100$)

Jak je možné z níže prezentovaných údajů vysledovat, téměř polovina žáků (46%; 26) si není jista, zda je škola dokáže ochránit před šikanou. 23% (10) žáků se domnívá, že je škola neochrání a 31% dětí má důvěru v ochranný systém školy.

Zajímavé je také srovnání mezi chlapci a dívkami. 67% (24) dívek se domnívá, že je škola ochrání, zatímco chlapci důvěřují škole o něco méně (42%; 11). Nedůvěru však vyslovilo 5% (2) děvčat a žádný chlapec (0%). Chlapci pak spíše váhají – 58% (16) neví, zda je škola dokáže ochránit, dívky možnost „nevím“ volily méně (28%; 10).

Tabulka č. 10

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	24	67%	11	42%	35	31%
ne	2	5%	8	0%	10	23%
nevím	10	28%	16	58%	26	46%
Celkem	36	100%	35	100%	71	100%

Pokud jsou porovnány jednotlivé ročníky, největší důvěru v ochranný systém školy nacházíme ve 4. ročníku u děvčat (71%; 10), ale na druhou stranu chlapci v tomto

ročníku volili nejčastěji ze všech ročníků položku „nevím“ (60%; 6). Položku „ne“ volilo ve 4. ročníku 20% (2) chlapců. Žáci 3. ročníku pak mají jednoznačně nejmenší důvěru v ochranný systém školy – 11% (1) děvčat a 31% (7) chlapců se domnívá, že je škola nedokáže ochránit před šikanou.

Tabulka č. 10. 1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	5	59%	5	38%	10	45%
ne	1	11%	4	31%	5	32%
nevím	3	33%	4	31%	7	23%
Celkem	9	100%	13	100%	22	100%

Tabulka č. 10. 2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	10	71%	2	20%	12	50%
ne	0	0%	2	20%	2	8%
nevím	4	29%	6	60%	10	42%
Celkem	14	100%	10	100%	24	100%

Tabulka č. 10. 3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	9	69%	4	33%	13	52%
ne	1	8%	2	17%	3	12%
nevím	3	23%	6	50%	9	36%
Celkem	13	100%	12	100%	25	100%

Otázka č. 9: Odpovědi na otázku „Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás začne někdo šikanovat?“ (údaje uvedeny v kumulativních a relativních četnostech, $n_i=71$, $f_i=100$)

Tabulka č. 11

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	31	86%	28	80%	59	83%
ne	5	14%	7	20%	12	17%
Celkem	36	100%	35	100%	71	100%

Za velmi příznivé lze pokládat, že 83% (59) respondentů je informováno, jak mají postupovat, pokud se stanou svědkem či obětí šikany.

Výsledky jsou velmi podobné i v případě, že jsou srovnáváni chlapci a dívky. 86% (31) dívek volilo položku „ano“, rovněž 80% (28) chlapců potvrdilo informovanost ze stran pedagogů.

Pokud se podíváme na meziročníkové srovnání, nejlepší výsledky lze zaznamenat u 5. ročníku, kde informovanost potvrdilo 100% (12) chlapců a 92% (12) dívek. Ve 4. ročníku se cítí být informováno 79% (11) dívek a 70% (7) chlapců, ve 3. ročníku 89% (8) dívek a 69% (9) chlapců.

Tabulka č. 11. 1: 3. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	8	89%	9	69%	17	77%
ne	1	11%	4	31%	5	23%
Celkem	9	100%	13	100%	22	100%

Tabulka č. 11. 2: 4. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	11	79%	7	70%	18	75%
ne	3	21%	3	30%	6	25%
Celkem	14	100%	10	100%	24	100%

Tabulka č. 11. 3: 5. ročník

	Dívky		Chlapci		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
ano	12	92%	12	100%	24	96%
ne	1	8%	0	0%	1	4%
Celkem	13	100%	12	100%	25	100%

8 SHRNU TÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V této kapitole jsou zhodnoceny výsledky výše uvedeného výzkumného šetření. Na základě analýzy těchto výsledků je možné odpovědět na výchozí výzkumné otázky.

1. V jaké míře se vyskytuje šikana na 1. stupni ZŠ?

Jak výzkumné šetření ukázalo, se šikanou se děti potkávají již na 1. stupni. Téměř polovina respondentů (48%; 34) se stala svědkem šikany spolužáka. Alarmující jsou pak výsledky ve 3. ročníku, kde se s šikanou kamaráda či spolužáka setkala 64% (14) žáků, což je nejvíce ze všech ročníků. Nelze se tedy domnívat, že děti jsou ve 3. ročníku ještě malé a šikana zde neexistuje.

Dále si výzkumné šetření kladlo za cíl zjistit, kolik žáků se stalo přímo obětí šikany. Ze zjištěných výsledků vyplynulo, že 37 % (26) respondentů má osobní zkušenost se šikanou. U chlapců je pak výskyt šikany o něco vyšší, obětí šikanování se stalo 40% (14) chlapců. V případě dívek se obětí šikany stalo 33 % (12) respondentek.

Jako zajímavý lze označit fakt, že zatímco ve 3. ročníku uvedlo 54% (7) chlapců, že se stalo obětí šikany, ve 4. ročníku to bylo 50% (5) respondentů a v 5. ročníku již jen 17% (2) respondentů. U dívek je tato tendence zcela opačná. Ve 3. ročníku bylo šikanováno 22 % (2) dívek, ve 4. ročníku 36% (5) dívek a v 5. ročníku 38% (5) dívek. Otázkou zůstává, proč tomu tak je. Odpovědi snad přinesou další, podrobnější, šetření, která budou v daných ročnících provedena. Pokud budeme polemizovat, mohli bychom tuto skutečnost přisoudit faktu, že chlapci mají s přibývajícím věkem menší tendenci se svěřit učiteli, potažmo tedy pravdivě odpovědět na dotazník, než dívky. Tento předpoklad potvrzují i odpovědi respondentů na otázku, zda skutečnost, že se stali svědkem šikany, ohlásili učiteli. Ve 3. ročníku existenci šikany oznámilo 70% (7) chlapců, ve 4. ročníku 58% (4) chlapců a v 5. ročníku už jen 33% (2) chlapců.

Svou roli může hrát i skutečnost, že ve většině případů je třídní učitelkou žena. Pro dívky tedy může být jednodušší se svěřit. Zároveň svoji roli může hrát i fakt, že dívky se stávají obětí šikany nejen ze strany dívek, ale i chlapců. Dále mohla výše uvedené výsledky ovlivnit i skutečnost, že dívky jsou více citlivé v oblasti sociální interakce. Tedy častěji označují za šikanu chování, které by chlapci jako šikanu neoznačili.

2. Jakým způsobem jsou děti nejčastěji šikanovány?

Jako nejčastější způsob šikanování uvádí respondenti posmívání (19%; 15), na druhém místě nadávky (17%; 13), dále následují: pomluvy (14%; 11), kopání (13%; 10), bití (9%; 7), ponižování (8%; 6), rány pěstí (7%; 5), ignorování (5%; 4) a fackování (4%; 3).

Při srovnávání chlapců a dívek jsou patrné rozdíly ve volbě jednotlivých položek. Zatímco u dívek vévodí posmívání (30%; 9) a pomluvy (17%; 5), chlapci nejčastěji volili položky nadávky (19%; 9), bití (15%; 7) a kopání (15%; 7), tedy spíše fyzickou agresi.

Meziročníkové srovnání ukázalo, že žáci 3. ročníku nejčastěji volili položky nadávky (26%; 6), kopání (18%; 4) a bití (13%; 3), respondenti ve 4. ročníku uvedli nejčastěji položky posmívání (25%; 8), pomluvy (21%; 7) a kopání (15%; 5) a žáci 5. ročníku nejvíce volili položky posmívání (29%; 6), ponižování (19%; 4), nadávky (14%; 3) a pomluvy (14%; 3). Tato proměna způsobu šikanování může souviset i s již zmíněnou klesající tendencí u šikany chlapců a vzrůstajícím šikanováním mezi dívkami. Tedy v nižších ročnících, kdy byl prokázán vyšší počet šikanovaných chlapců, převládá fyzická agrese. Ve vyšších ročnících, kde výzkumné šetření odhalilo více šikanovaných dívek, byly častěji voleny položky posmívání, ponižování, nadávky a pomluvy, tedy spíše psychické týrání.

3. Svěřují se děti, které jsou obětí šikany, spíše pedagogům nebo rodičům?

Abychom mohli šikanu zvládnout, musíme o ní vědět. Jednou z možností je, že se nám dítě svěří. Výzkumné šetření prokázalo, že jen velmi malé procento respondentů (2 odpovědi - 4%) volilo položku, že se nikomu nesvěří. Většina žáků má tendenci hledat útěchu u rodičů (16 odpovědí - 33%) či kamarádů (13 odpovědí - 27%). Bohužel třídnímu učiteli se svěřilo jen 12 respondentů (24%).

Právě to může být příčinou, že šikana zůstane často skryta. Kamarád ve většině případů nedokáže poškozenému adekvátně pomoci, rodiče někdy situaci zlehčují či neví, jak daný problém řešit, a k učiteli, který by mohl zjednat potřebnou nápravu, se informace nedostane. Přitom, jak ukazuje výzkumné šetření, většina respondentů (83%) je informována, jak má v případě šikany postupovat. Tedy v první řadě informovat třídního učitele či jiného pracovníka školy.

4. Kdo dětem, postiženým šikanou, poskytnul pomoc?

Jak bylo již zmíněno, právě učitel je osobou, která může dítěti poskytnout adekvátní pomoc. To potvrzují i výsledky výzkumného šetření, kdy téměř polovina (42%; 11) respondentů uvedla, že jim pomohl třídní učitel.

Když jsou však porovnání chlapci a dívky, objevuje se fakt, že 43% (6) chlapců zvolilo možnost, že jim nikdo pomocnou ruku nepodal. Toto zjištění může souviset se skutečností, že velká část chlapců se svěřuje kamarádům (8 odpovědí - 40%), a jen velmi malé procento se svěří třídnímu učiteli (1 odpověď - 5%). U dívek je situace odlišná. Dívky možnost, že jim nikdo nepomohl, volily sporadicky 8% (1) respondentek. Jejich ochota se svěřit učiteli je vyšší, dle výsledků tohoto šetření se mu svěřilo 11 respondentek (38%).

Zajímavé jsou i výsledky, které ukazují na víru žáků v ochranný systém školy. Více než polovina dívek (67%; 24) se domnívá, že je škola před šikanou ochrání, zatímco

téměř polovina chlapců (42%; 11) neví, zda jim škola dokáže poskytnout potřebnou ochranu.

Pokud srovnáme jednotlivé ročníky, pak žáci 3. ročníku, kde je výskyt šikany nejvyšší, jsou nejvíce skeptičtí. Téměř třetina respondentů nevěří v dostatečnou ochranu školy.

Na problém nedůvěry v ochranný systém školy je možné nahlížet ve výše uvedeném kontextu. Tedy: dívky mají spíše tendenci se svěřit třídnímu učiteli, je jim tak častěji pomoheno a mají větší důvěru v ochranný systém školy. Chlapci se svěřují spíše kamarádům, pomocné ruky se jim tudíž nedostává a tak pochybují, že je škola, potažmo kdokoliv, ochrání.

Příčiny lze však hledat i jinde. Samozřejmě velkou roli hraje učitel. Zda je vůbec ochoten si existenci šikany ve své třídě připustit, a pokud ano, jak reaguje a jak tento problém řeší. Nemá tendenci děti, zejména pak chlapce, ponechat, aby si vzniklou situaci řešily samy? To je ovšem v případě šikany nepřijatelné. Dále je třeba se zamyslet, jakým způsobem šikanu trestá. Šikana se musí trestat veřejně, tedy před celou třídou, aby bylo všem jasné, že nerespektování kázeňských norem škola neakceptuje a dělá vše proto, aby své žáky ochránila.

9 ZÁVĚR

Jak bylo již řečeno, šikana je nebezpečná, rozbuječná nemoc, která postihuje naši současnou společnost. Je samozřejmé, že v chování každého člověka je zakódováno určité procento agresivity. Je to složka osobnosti, která jedinci umožňuje dosáhnout vytyčených cílů, uplatnit se a prosadit ve společnosti. Pokud je však překročena určitá hranice, která je společností akceptována, nese to neblahé následky. Jedním z projevů agresivního chování je právě zmiňovaná šikana, která je, dle odborníků, v současné době na našich školách již běžným jevem.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda se žáci 3., 4. a 5. tříd ZŠ setkali ve školním prostředí se šikanou. Pokud ano, jakým způsobem byli šikanováni a jestli, případně komu, se žáci svěřili s faktem, že se stali obětí šikany. V neposlední řadě si práce kladla za cíl zjistit, zda byla dětem poskytnuta pomoc, a kdo jim případnou pomoc poskytl.

Práce byla rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část vymezila základní pojmy vztahující se k šikaně, zaměřila se na projevy a druhy šikany, a rovněž zmínila její vývojová stadia. Dále se zabývala aktéry šikany, vhodnými strategiemi při jejím vyšetřování a možnou nápravou. V neposlední řadě se zabývala významem prevence v této oblasti.

Na teoretickou část navázala část praktická. Pro výzkumné šetření byl použit dotazník, který byl administrován osobně. Respondenty se stali žáci ZŠ Tachov.

Dotazníkovým šetřením bylo, bohužel, potvrzeno výše uvedené mínění odborníků. Bylo zjištěno, že téměř polovina žáků vybrané školy se stala svědkem šikany. Šikanováni jsou jak chlapci, tak dívky, přičemž u chlapců je výskyt šikany o něco vyšší. U chlapců se pak vyskytuje vyšší míra fyzické agrese, dívky častěji uvádí psychické týrání. Bohužel jen malé procento obětí šikany se svěří učiteli. Přitom téměř polovina respondentů uvedla, že jim pomohl právě třídní učitel. Ani důvěra

v ochranný systém školy není příliš vysoká. Téměř polovina respondentů si není jista, zda je škola dokáže před šikanou ochránit.

Škola by měla být místem, kde se děti cítí dobře a bezpečně. Jak toho však dosáhnout? Ano, jistě, není to jednoduché. Významnou měrou k tomu mohou přispět pedagogové. Pedagogové, kteří nezavírají oči před existencí šikany a respektují význam prevence v této oblasti. Jsou obezřetní, sledují celkové klima třídy a dokáží dětem naslouchat. Tyto kroky pomohou nastolit ve třídě přátelskou atmosféru, odstraní bariéru strachu a děti pak budou spíše ochotné se učiteli se svým případným trápením svěřit. To velmi usnadní šikanu identifikovat v jejím raném stádiu, kdy je mnohem jednodušší zjednat nápravu. Zároveň je třeba mít na paměti, že prevence je na místě nejen tam, kde k šikaně nedochází, ale i tam, kde už k ní došlo.

Co dodat? Slovo šikana vyvolává strach. Jsme si dobře vědomi, jaké následky může dlouhodobé fyzické či psychické týrání pro dítě mít. Jaká stigmata si s sebou, mnohdy na celý život, nese. Odhalení tohoto nebezpečného jevu je někdy obtížné i pro zkušeného odborníka. Proto je na místě ostražitost a pozornost, aby nám neunikl ani první náznak jakékoliv agrese.

Seznam použité literatury:

FIELDOVÁ, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2009, 312 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 272 s. pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 255 s. ISBN 80-736-7014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 128 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8123-1.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1996, 299 s. ISBN 80-901-7768-9.

KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 151 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8945-3.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999, 186 s. ISBN 80-861-0321-8.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8049-9.

VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

WEBSTER-DOYLE, Terrence. *Proč mě pořád někdo šikanuje?: Rady, jak zvládat malé tyrany*. Praha: Pragma, 2002, 144 s. ISBN 80-720-5804-5.

Internetové zdroje:

Agrese a šikana - Metodický pokyn MŠMT. *Pražské centrum primární prevence: Portál primární prevence rizikového chování v Praze* [online]. 2013. [cit. 2015-08-05]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=9>

KOLÁŘ, Michal. Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení? *Metodický portál RVP* [online]. 2011. [cit. 2015-08-05]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/P/11303/SIKANA-V-MATERSKE-SKOLE-DIFERENCIALNI-DIAGNOSTIKA---JAK-ROZLISIT-SIKANOVANI-OD-SKADLENI.html/>

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník k Závěrečné práci

Příloha 1: Dotazník k Závěrečné práci

DOTAZNÍK

Milé zákyně, milí žáci,

ráda bych vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Jeho záměrem je zjistit, jak ve škole fungují vztahy mezi žáky. Šikanování se děje skrytě a proto potřebuji vaši pomoc. Prosím vás tedy **o anonymní vyplnění dotazníku** (nikam se nepodepisujete).

Děkuji vám za vyplnění.

Lenka Klabanová

Co je šikanování? Jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá to, co ti je nepříjemné, co nechceš. Může jít o fyzické ubližování, nebo ti nadává, schovává věci, pomlouvá tě a navádí proti tobě spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšíkali si tě.

Třída:

Jsi (označ prosím křížkem):

- chlapec**
- dívka**

1. Byl/a jsi někdy svědkem toho, že je šikanován tvůj spolužák jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?

- ano
- ne

2. Pokud ano, upozornil/a jsi na tuto skutečnost některého z učitelů?

- ano
- ne

3. Pomohlo to?

- ano
- ne
- nevím

4. Šikanoval nebo šikanuje ve škole někdo tebe?

- ano
- ne

Pokud jsi zvolil/a v předchozí otázce odpověď NE, přejdi k otázce č. 8.

5. Pokud ano, jak ti ubližoval? Můžeš zvolit více možností.

- ignorování
- posmívání
- pomluvy
- ponižování
- nadávky
- bití
- fackování
- kopání
- rány pěstí
- jinak

Vypiš prosím jak:

.....
.....

6. Komu ses svěřil/a? Můžeš vybrat více možností.

- nikomu jsem se nesvěřil/a
- rodiče
- babička a děda
- třídní učitelka
- kamarád/ka
- někomu jinému

Napiš komu:

.....

7. Kdo ti pomohl?

- nikdo mi nepomohl
- třídní učitelka
- jiný pracovník školy
- někdo jiný

Napiš kdo:

.....

8. Myslíš, že vaše škola dokáže ochránit své žáky před šikanou?

- ano
- ne
- nevím

9. Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás začne někdo šikanovat?

- ano
- ne

Děkuji Ti za vyplnění dotazníku.